

Psychological service of vocational (vocational-technical) education institutions of Ukraine: stages of development under crisis challenges (2014-2025)

Oksana Lapa

Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-0964-7674>

Abstract. *The article analyzes the transformation of the psychological service in vocational (vocational-technical) education institutions of Ukraine under conditions of social shocks: hybrid war, the COVID-19 pandemic, the full-scale war, and contemporary challenges. Five stages of development (2014–2025) are identified, with the key characteristics of each described and examples of regulatory documents that defined the service's work priorities provided. The problems of modernization and directions for the development of psychological support in the educational environment are outlined.*
Keywords: *psychological service, vocational education, practical psychologists, mental health, methodological renewal.*

Психологічна служба закладів професійної (професійно-технічної) освіти України: етапи розвитку в умовах кризових викликів (2014-2025)

Оксана Лапа

Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-0964-7674>

Анотація. *У статті проаналізовано трансформацію діяльності психологічної служби закладів професійної (професійно-технічної) освіти України в умовах соціальних потрясінь: гібридної війни, пандемії COVID-19, повномасштабної війни та сучасних викликів. Виокремлено п'ять етапів розвитку (2014–2025), охарактеризовано ключові особливості кожного та наведено приклади нормативних документів, що визначали пріоритети роботи служби. Окреслено проблеми модернізації та напрями розвитку психологічної підтримки в освітньому середовищі.*
Ключові слова: *психологічна служба, професійна освіта, практичні психологи, ментальне здоров'я, методичне оновлення.*

З початку збройного вторгнення росії в Україну у 2014 році психологічна служба в системі освіти України, у тому числі в закладах професійної (професійно-технічної) освіти (надалі – П(ПТ)О), опинилася в умовах послідовних соціальних шоків: військові дії 2014-2022 р.р., пандемія COVID-19, повномасштабна війна

2022-2025 р.р. Вищезгадані фактори привели до накопичення ментальної травматизації усіх верств українського населення. Це спричинило не лише посилення потреб у психосоціальному супроводі учасників освітнього процесу, а й вимагало мобілізації, адаптації, переосмислення функцій та модернізації методологічних орієнтирів психологічної служби закладів П(ПТ)О.

Критичний аналіз діяльності психологічної служби закладів П(ПТ)О останнього десятиліття дав можливість визначити етапи цього періоду та схарактеризувати кожен з них. Загалом на середину 2025 року ми виділяємо такі етапи.

1. Етап кризової адаптації в умовах гібридної війни – 2014-2019 р.р.

Характеризується початком системної роботи психологічної служби в умовах воєнних дій на частині території країни, зростанням запиту на кризове консультування, первинним впровадженням травма-інформованих підходів та спробами міжвідомчої координації за відсутності оновленої нормативної бази. Психологи і соціальні педагоги закладів П(ПТ)О стикнулися з першими масштабними загрозами: внутрішнє переміщення окремих осіб, цілих сімей, освітніх закладів; інформаційна нестабільність суспільства; ментальні травми усіх учасників освітнього процесу. Психологічна служба була вимушена швидко реагувати на запити підтримки і співпраці, але мала дефіцит кадрових, законодавчих і методичних ресурсів.

2. Етап пандемічних викликів і цифрової трансформації – 2019-2021 р.р.

Цей період відзначився радикальними змінами у форматах надання психологічної допомоги через глобальну пандемію COVID-19. Упровадження карантинних обмежень змусило заклади П(ПТ)О адаптуватися до дистанційного навчання, що призвело до зростання потреби у дистанційній психологічній підтримці як здобувачів освіти, так і педагогічних працівників. Психологічні служби були вимушені швидко опановувати цифрові інструменти: онлайн-консультування, вебіари, інтерактивні платформи тощо.

Цей етап характеризувався збільшенням психоемоційного навантаження, стресу, тривожності, вигоранням усіх учасників освітнього процесу, соціальною ізоляцією, невизначеністю соціального майбутнього. Семимільними кроками відбувалася цифрова трансформація діяльності психологічної служби: широке застосування сервісів Zoom, Google Meet для проведення індивідуальних та групових консультацій, розвиток онлайн платформ для самодопомоги, а також ініціатив Всеукраїнської асоціації психологів освіти щодо цифрового навчання фахівців. Почала інтенсивно розвивалася неформальна та інформальна професійна освіта практичних психологів і соціальних педагогів.

3. Етап воєнної мобілізації психологічної підтримки – 2022–2023 р.р.

Початок повномасштабного вторгнення росії в Україну у лютому 2022 радикально змінив умови діяльності психологічної служби. Вона не тільки

надавала психологічний супровід підготовки висококваліфікованих фахівців, але й увійшла в систему національної кризової та гуманітарної допомоги.

Цей етап відзначався екстремністю дій: швидкою мобілізацією ресурсів психологічної служб; інтеграцією в роботу міжвідомчих систем охорони ментального здоров'я; створенням мобільних психологічних бригад для роботи в місцях масового переміщення населення, а інколи і в зонах, наближених до бойових дій. Серед ключових нормативних актів відмітимо розпорядження Кабінету Міністрів України про координацію роботи психологічної служби під час воєнного стану [4], а також рекомендації МОН України щодо організації психологічної підтримки здобувачів освіти у військових умовах [5]. Відбувалася координація роботи психологічних служб закладів П(ПТ)О з безпековими службами для виявлення дітей і підлітків із високим ризиком ментального травмування.

4. Етап методичного оновлення та рефлексії – 2023-2024 р.р.

У цей період психологічна служба почала системно переосмислювати свої функції і підходи в умовах затяжної війни. МОН України оприлюднює документ "Пріоритетні напрями роботи психологічної служби в системі освіти України у 2023/2024 навчальному році", в якому були визначені нові стратегічні пріоритети та акценти: психоемоційна підтримка в умовах тривалої війни, супервізія і профілактика професійного вигорання серед педагогів, інклюзивна адаптація переміщених і вразливих верств населення, активізація міжсекторальної комунікації (психологічна служба, адміністрація, безпека, педагоги) [2]. Методично посилено роль кризового консультування і психосоціальної підтримки як ключових функцій психологічної служби. Методологічною основою стала парадигма травма-інформованої допомоги, що акцентує увагу на безпеці, довірі, стабілізації і попередженні повторної травматизації усіх учасників освітнього процесу. Регіональні методичні об'єднання психологів трансформували плани роботи, додаючи блоки з психологічної стабілізації учасників освітнього процесу. Активно відбуваються формальні і неформальні онлайн та офлайн зустрічі, курси, круглі столи, семінари для обміну кращими світними і психологічними практиками.

5. Етап критичних викликів і потреби модернізації – 2024-2025 р.р.

Однією з ключових проблем залишається застаріла нормативна база. Базовий документ – Наказ МОН України від 22.05.2018 № 509 "Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України" – формулює завдання та функції служби у відносно стабільних умовах, не враховуючи потреби кризового реагування, мультидисциплінарної взаємодії з підрозділами безпеки та охорони здоров'я, а також специфіку роботи в умовах затяжної війни [3]. Набули критичного характеру: кадровий дефіцит (у багатьох закладах відсутні штатні практичні психологи і соціальні педагоги; фінансування (відсутність цільових програм матеріально-технічного забезпечення психологічних кабінетів, нестача

сучасних інструментів діагностики та відновлення психоемоційного стану учасників освітнього процесу); методичне забезпечення (наявні методичні рекомендації не містять чітких алгоритмів дій у випадку масових травматичних подій, роботи з родинами загиблих, підтримки здобувачів/педагогів у стані хронічного стресу).

Посилюється суспільний запит на модернізацію психологічної служби, розробку нових протоколів і регламентів; на розвиток гнучких, інтегрованих моделей роботи практичних психологів і соціальних педагогів. Водночас модернізуються загальнодоступні та професійні онлайн платформи, які об'єднують бази даних кризових ресурсів, пропонують алгоритми дій у надзвичайних ситуаціях, містять навчальні модулі з кризової психології тощо. Прикладом такої платформи є онлайн ресурс "Ти як?", що забезпечує реалізацію Всеукраїнської програми ментального здоров'я, мета якої спрямована на розбудову якісної системи надання послуг у сфері психосоціальної підтримки населення, розвиток культури піклування про ментальне здоров'я [1].

Також інтенсивно посилюється супервізія та інтервізія практичних психологів; створюються регіональні мультидисциплінарні команди фахівців для оперативного реагування на кризові ситуації.

У висновках зазначимо, що за останнє десятиліття психологічна служба закладів П(ПТ)О пройшла п'ять етапів розвитку, кожен з яких був зумовлений масштабними соціальними викликами. Кожен етап вимагав адаптації форматів роботи, оновлення методичних підходів, розширення міжвідомчої взаємодії та розвитку нових інструментів ментальної підтримки учасників освітнього процесу. Подальший розвиток психологічної служби потребує модернізації протоколів, упровадження кризових алгоритмів та розширення цифрових сервісів.

Список використаних джерел

1. Ти як?: Всеукраїнська програма ментального здоров'я. URL: <https://howareu.com> (дата звернення: 01.08.2025).
2. Пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти України у 2023/2024 навчальному році: лист МОН від 21.08.2023 №1/12492-23 URL: <https://vinps.vn.ua/?p=3663> (дата звернення: 01.08.2025).
3. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України: наказ МОН України № 509 від 22.05.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> (дата звернення: 01.08.2025).
4. Про координацію роботи психологічної служби під час воєнного стану : розпорядження КМУ № 679-р від 12.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-2022-%D1%80> (дата звернення: 01.08.2025).
5. Рекомендації щодо організації психологічної підтримки здобувачів освіти в умовах воєнного стану: лист МОН України № 1/3725-22 від 28.03.2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npra> (дата звернення: 01.08.2025).